

NA CO BĘDĘ ZWRACAĆ UWAGĘ:

- jaką rolę odgrywało duchowieństwo w średniowieczu,
- kim byli zakonnicy i czym się zajmowali,
- jakie zakony powstały w średniowieczu.

■ Stan duchowny

W średniowiecznym społeczeństwie przynależność do stanu rycerskiego, mieszczańskiego lub chłopskiego zależała od urodzenia. Każda osoba wywodząca się z tych stanów mogła zasilić szeregi **duchowieństwa**. Jednak wcześniej musiała zdobyć odpowiednie wykształcenie i przyjąć święcenia. Księża pełnili funkcje religijne, odprawiając nabożeństwa i udzielając sakramentów. W średniowieczu duchowieństwo było też jedyną wykształconą grupą ludności. Jego przedstawiciele umieli czytać i pisać w języku łacińskim, który był wówczas nie tylko językiem kościelnej liturgii, ale również oficjalnym językiem dyplomacji. Dlatego często pełnili na dworach panujących dynastii funkcje doradców oraz wysokiej rangi urzędników.

Duchowni byli związani z władcami danego państwa, jednak podlegali przede wszystkim papieżowi. W średniowiecznej Europie biskup Rzymu miał decydujące zdanie w wielu najważniejszych kwestiach. Przykładowo od jego zgody zależało uzyskanie korony królewskiej przez władców.

CIEKAWOSTKA

Jednym z nakazów Kościoła był **post**, czyli powstrzymanie się od spożywania pokarmów, w tym mięsa. By złagodzić rygory postu, za potrawy postne uznano mięso wszelkich zwierząt wodnych, na przykład bobra.

WARTO WIEDZIEĆ

Religijność ludzi średniowiecza

Kościół wywierał ogromny wpływ na życie ludzi średniowiecza. Wierni starali się żyć w taki sposób, aby osiągnąć zbawienie. W tym celu postępowali zgodnie z naukami Kościoła i często się modlili. Niektórzy praktykowali **ascezę**, polegającą na celowym wyrzeczeniu się wygod, a nawet zadawaniu sobie cierpień. Ich celem było uzyskanie życia wiecznego dzięki pokutnym umartwieniom. Do życia doczesnego nie przywiązywali wagi.

? W jaki sposób w średniowieczu ludzie okazywali swoją religijność?

Biczownicy organizowali procesje, podczas których wymierzali sobie karę chłosty. Wierzyli, iż w ten sposób odpokutują grzechy swoje i innych ludzi.

■ Powstanie zakonów

Wspólnoty religijne zwane **zakonami** zaczęły powstawać już w pierwszych wiekach średniowiecza. Członkowie zakonu składali śluby ubóstwa, celibatu i posłuszeństwa. Dlatego zakonnicy nie posiadali majątku osobistego, nie zakładali rodzin i zobowiązywali się do bezwzględnego posłuszeństwa władzom zgromadzenia. Całe życie poświęcali modlitwie i służeniu innym ludziom. Siedzibami zakonów były **klasztory**.

Życie w klasztorze przebiegało według zasad ściśle określonych przez **regułę zakonną**. W ciągu dnia około osiem godzin było przeznaczonych na pracę. Pozostały czas mnisi spędzali na modlitwie, zgłębianiu Pisma Świętego i na odpoczynku. Całością życia w klasztorze kierował **opat**. Każdy zakonnik miał przydzieloną funkcję lub pracę, na przykład skarbnik dbał o finanse klasztoru, szafarz zarządzał kuchnią i całym gospodarstwem. Wyznaczano również osoby do prowadzenia szpitala czy ogrodu, przytułku dla ubogich i rozdzielania jałmużny.

Reguła zakonna – zbiór przepisów obowiązujących w danym zgromadzeniu zakonnym, które określają prawa i obowiązki zakonników, a także zasady ich postępowania.

– TEKST ŹRÓDŁOWY –

Reguła zakonu franciszkanów

Regułę zakonu franciszkanów oficjalnie zatwierdził w roku 1223 papież Honoriusz III.

[...] *Reguła i życie braci mniejszych polega na zachowywaniu świętej Ewangelii Pana Naszego Jezusa Chrystusa przez życie w posłuszeństwie, bez własności i w czystości [...]. Nakazuję stanowczo wszystkim braciom, aby żadnym sposobem nie przyjmowali pieniędzy lub rzeczy mających wartość pieniężną [...]. Ci bracia, którym Pan dał łaskę, że mogą pracować, niech pracują wiernie i pobożnie [...]. Jako wynagrodzenie za pracę mogą przyjmować rzeczy potrzebne do utrzymania siebie i swoich braci, z wyjątkiem pieniędzy lub rzeczy mających wartość pieniężną i niech to czynią z pokorą, jak przystoi sługom Bożym zwolennikom największego ubóstwa [...].*

Źródło: *Źródła i materiały do nauczania historii*, oprac. zbiorowe pod red. S. Sierpowskiego, Warszawa 1998, s. 66.

Święty Franciszek (*około 1180 †1226), założyciel zakonu franciszkanów, był radosnym, pogodnym człowiekiem. Kochał przyrodę, a zwierzęta nazywał swoimi braćmi. Dziś święty czczony jest jako patron ekologów.

PRACA Z TEKSTEM ŹRÓDŁOWYM

1. Wyjaśnij, jak franciszkanie wcielali w życie zasadę ubóstwa.
2. Wymień cechy, jakimi powinien odznaczać się franciszkanin.

■ Zakony powstałe w średniowieczu

Jeden z pierwszych zakonów utworzył w VI wieku święty Benedykt. Na górze Monte Cassino [czytaj: kasino] we Włoszech założył klasztor **zakonu benedyktynów**. Oprócz niego powstawały również inne zakony. Wśród nich wielką rolę odegrał **zakon cystersów**. Cystersi, podobnie jak benedyktyni, zajmowali się prowadzeniem szkół, szpitali, badaniami naukowymi, przepisywaniem ksiąg. Utrzymywali się z uprawy roli i hodowli. We wsiach, które należały do zakonu cystersów, rozwinęły się nowoczesne jak na owe czasy metody uprawy.

Od XIII wieku zaczęły powstawać **zakony żebracze**, istniejące tylko w miastach i utrzymujące się z tego, co ofiarują im wierni. Powstanie zakonów żebraczych wynikało w dużej mierze ze sprzeciwu wobec postępowania części duchowieństwa, które zaczęło gromadzić bogactwa i nadmiernie angażować się w politykę. Pierwszy zakon tego typu założył **święty Franciszek z Asyżu**. Świadomie wyrzekł się wszelkich wygod i majątku, który rozdał biednym. Zaczęli przy nim gromadzić się uczniowie i naśladowcy, którzy również chcieli żyć i głosić Słowo Boże według wskazań Chrystusa. Franciszek dla swoich uczniów i naśladowców opracował regułę wędrownego zakonu żebraczego braci mniejszych, nazywanych popularnie **franciszkanami**. Oprócz opieki nad chorymi i biednymi mnisi słynęli także z wygłaszania kazań prostym, zrozumiałym dla ludu językiem, a nie po łacinie. Drugi zakon żebraczy powstały w tym czasie to zakon **dominikanów**, stworzony przez świętego Dominika.

CIEKAWOSTKA

Podobnymi zasadami jak franciszkanie kierowała się święta Klara z Asyżu, która wraz ze świętym Franciszkiem utworzyła zakon klarysek. Było to jedno z wielu zgromadzeń żeńskich powstałych w średniowieczu.

Klasztor benedyktynów na Monte Cassino to jeden z najstarszych klasztorów w Europie. Wzniesiony na górze o wysokości ponad 500 metrów n.p.m., słynął w średniowieczu z przebogatej biblioteki zawierającej tysiące tomów i pergaminów. Tamtejsi mnisi byli znani ze swoich umiejętności kopiowania i ozdabiania ksiąg.

WARTO WIEDZIEĆ

Praca średniowiecznych kopistów

W średniowieczu nie znano techniki drukowania książek. Dlatego jedynym sposobem zwiększenia liczby egzemplarzy było ich ręczne przepisanie i oprawianie. Zajmowali się tym **kopiści**. Pracowali w specjalnie do tego przystosowanych pomieszczeniach nazywanych skryptoriami. Praca nad przepisaniem jednej książki trwała miesiącami, a niekiedy latami, szczególnie jeśli ozdabiano ją ilustracjami.

Bogate dekoracje zamieszczane w dawnych księgach wykonywali między innymi benedyktyni. Z tego powodu zajęcie wymagające dokładności i wytrwałości określa się obecnie jako *benedyktyńska praca*.

? Skąd się wzięło określenie *benedyktyńska praca*?

Kopista używał do pisania gęsięgo pióra. Teksty zapisywał na pergaminowych kartkach, czyli wyprawionej skórze zwierzęcej. Zdobił też księgi ręcznie, wykonując ilustracje zwane miniaturami.

■ Szkolnictwo w rękach Kościoła

Duchowni oprócz pełnienia funkcji na dworach władców organizowali średniowieczne szkolnictwo. Początkowo nie istniały szkoły inne niż kościelne, w których kształcono głównie przyszłych księży. Pierwsze lata nauki spędzano w szkołach parafialnych. Uczono w nich podstaw języka łacińskiego, modlitw i śpiewu kościelnego. Dalsza nauka na wyższym poziomie była prowadzona w szkołach katedralnych lub klasztornych.

Z czasem dotychczasowe szkoły przestały wystarczać. Kościół i władcy potrzebowali ludzi lepiej wykształconych. Zaczęto organizować szkoły wyższe nazywane **uniwersytetami**. Nauka również odbywała się po łacinie. Początkowo uczyły tam przeważnie osoby duchowne. Na uniwersytetach kształcono przyszłych prawników, lekarzy oraz duchownych. Nauki mogli pobierać tylko chłopcy.

Duchowni na krańcach świata

Od początku istnienia chrześcijaństwa jednym z głównych zadań duchownych było rozpowszechnianie nauk Jezusa z Nazaretu na coraz odleglejszych terenach. W starożytności i średniowieczu misjonarze działali głównie w Europie, w północnej Afryce i na Bliskim Wschodzie. Współcześnie docierają już do niemal wszystkich zakątków Ziemi. Obecnie na całym świecie działa ponad dwa tysiące misjonek i misjonarzy pochodzących z Polski. Wśród nich jest niemal tysiąc zakonników. Najwięcej, bo ponad 800 misjonarzy działa w Afryce. Wiele osób wyjeżdża także na misje do Ameryki Łacińskiej, Azji, a nawet odległej Oceanii. Wśród zadań współczesnych misjonarzy jest nie tylko głoszenie nauk Kościoła. Często prowadzą oni szpitale, szkoły i niosą pomoc ludziom w miejscach dotkniętych klęskami takimi jak susza czy huragany.

Polskie misjonarki ze Zgromadzenia Sióstr Kanoniczek Ducha Świętego działają w Afryce w Burundi, jednym z najbiedniejszych krajów świata. Prowadzą tu ośrodki, w których niosą pomoc dzieciom i ich matkom.

? Na którym kontynencie działa najwięcej polskich misjonarzy?

PODSUMOWANIE TEMATU

TO JUŻ WIEM

1. W średniowieczu religia chrześcijańska miała duży wpływ na życie ludzi w Europie. Wierni często się modlili, starali się ściśle przestrzegać zasad wiary i postów.
2. Duchowieństwo w średniowieczu było jedyną grupą społeczną posiadającą wykształcenie. Dlatego duchowni obok zajęć ściśle religijnych pełnili ważne funkcje na dworach władców jako urzędnicy lub doradcy.
3. Zakonnicy byli duchowymi twórcami wspólnoty nazywane zakonami. Oprócz modlitwy zajmowali się opieką nad ubogimi i chorymi czy przepisywaniem ksiąg. Utrzymywali się między innymi z uprawy ziemi i hodowli oraz z ofiar wiernych.
4. W średniowieczu powstało wiele zakonów, na przykład benedyktyni, cystersi, franciszkanie i dominikanie. Ich siedzibami były klasztory. Stanowiły one centra życia religijnego, umysłowego i gospodarczego.

SPRAWDŹ SIĘ

1. Opowiedz, czym była asceza.
2. Omów rolę duchowieństwa w średniowieczu.
3. Wyjaśnij, co oznaczają pojęcia: zakon, klasztor, reguła zakonna.
4. Opisz zajęcia średniowiecznych zakonników.
- ★ 5. Odszukaj w dostępnych Ci źródłach informacje o funkcji, jaką pełnią w klasztorach podane pomieszczenia: refektarz, wirydarz, dormitorium, kapitułarz.
6. **Miniprojekt**
Zgromadźcie informacje na temat jednego z klasztorów znajdujących się na terenie dzisiejszej Polski. Postarajcie się wybrać obiekt znajdujący w pobliżu Waszej miejscowości. Korzystając z dostępnych źródeł, ustalcie między innymi, kiedy powstał ten klasztor i jakiej wspólnoty jest siedzibą.